

Dokumentumok és cikkek a Bihari Független Kisgazdapárt megalakulásáról

Az utóbbi időben megnőtt a Független Kisgazdapárt¹ indulására irányuló érdeklődés. Egymás után jelentek meg tanulmányok, cikkek, visszaemlékezések, melyek újabb adatokkal járultak hozzá az események hiteles feltárásához.² Ezt a folyamatot szeretnénk folytatni eddig ismeretlen dokumentumok közzétételével, a korabeli sajtó néhány cikkére is ráírva a figyelmet.

Az eddigi kutatás a kisgazdamozgalom gazdasági-társadalmi hátterét megfelelően bemutatva, ezért azt most nem részletezzük. A világgazdasági válság következményeként fel lendült kisgazdamozgalmak között a legnagyobb politikai aktivitást kifejtő tiszántúli parasztság szervezkedésének három jelentősebb góca alakult ki: Békés, Bihar és Hajdú megyében. A békési és a bihari csoportosulás önálló ellenzéki párt megalakítására törekedett, a hajdúsági viszont ellenezte a politikai szervezkedést.³

1929-ben Bojton és a vele szomszédos településeken Bihari Nagy Lajos, Biharugrán Szabó Pál vezetésével indították meg az úgynevezett hólabda szervezkedést.⁴ A parasztok felkeresték barátaikat, rokonaikat, ismerőseiket, hogy megnyerjék őket a mozgalomnak, majd azok is elindultak a további szervezésre. Bojton egyesítették a jobbmódúakat tömörítő Gazdakört a szegényebbek Olvasókörével, s az így létrejött Közmívelődési Egyesület keretében tevékenykedtek. A község vezetői elutasították kérényüket, melyben egy használaton kívüli helyiséget kértek a község házában. A kielezett helyzetben a lakosság meghívására Bojtra érkezett *Bakos Ákos*, Az Est kiküldött munkatársa, aki a lap 1930. január 24-i számában *A gazdag szegények falujában* címmel számolt be tapasztalatairól.⁵ Érzékletes leírásában részletesen ismertette a parasztság helyzetét és problémáit. Hangulatukról az alábbi idézetek tanúsíthatnak:

„Azt mondják, kultúrát a falunak? Mi is tudjuk ám, ha meg nem nagyon tudjuk, de érezzük, mi az a kultúra, a műveltség, a tudás. Éhesek vagyunk, uram, mi is a kultúrára, de így kell élnünk.

¹ A párt nevét különbözőképpen használták: Előőrs, 1930. május 24.: Biharmegyei Kisgazda és Földműves Párt, Magyar Föld, 1930. június 8.: Bihari Kisgazda, Földműves Párt, Előőrs, 1930. június 14.: Bihari Kisgazda és Földművelő Párt, Magyar Föld, 1930. június 22.: Bihari Kisgazdapárt, Biharmegyei Kisgazda és Földműves Párt, Magyar Föld, 1930. június 29.: Biharmegyei Független Kisgazdapárt.

² *Vida István*: A Független Kisgazda Párt 1930. évi békési programja. = Történelmi Szemle, 1967. 1. sz. 76—100. — *Bakó Endre*: Adalékok és források a Független Kisgazda Párt Bihar megyei történetéhez 1930—1933. = Tanulmányok és források Hajdú-Bihar megye munkásmozgalmának történetéhez. (Debrecen, 1977.) 141—163. — *Vigh Károly*: Tildy Zoltán életútja (1889—1961). Szeghalom történelmi, néprajzi és földrajzi tanulmányok. (Szeghalom, 1979.) 329—417. — *Tóth Gábor*: Ellenzéki politikai mozgalmak a Tiszántúlon a harmincas években 1929—1939. (Budapest, 1982.) *Talpassy Tibor*: Bajcsy-Zsilinszky és a Kisgazdapárt. = Kritika, 1982/7. 22—23. — *Vida István*: Bajcsy-Zsilinszky Endre és Tildy Zoltán levélváltása 1930 decemberében. = Kritika, 1983/1. 20—23. — *Sebestyén Sándor*: „Honfoglaló útra” Bajcsy-Zsilinszky Endre bihari kapcsolatai. = Debreceni Szemle 1983/1. 103—112.

³ *Tóth Gábor*: i. m. 39.

⁴ *Bihari Nagy Lajos*: Visszaemlékezése a Bihari Múzeumban.

⁵ Az Est, 1930. január 24. 5—6.



I. Kép. A Független Kisgazdapárt bojti szervezetének vezetősége 1930-ban
 Első sor balról jobbra: Megyessi Sándor, Bakó János, Pethő Imre, Bakó Sándor, K. Pethő István, P. Nagy Lajos, Lakatos Lajos
 Álló sor balról jobbra: Kiss Sándor, Buthy Gyula, Buthy P. János, Pethő A. Zsigmond, Buthy F. Károly, K. Pethő Sándor

— Tetszik látni, *ilyen a Bojti Közművelődési Egyesület*. Még csak azt sem engedik meg az uraink, hogy *legalább szavazati jogunk legyen*.

Tíz-tizenkét holdas, adót fizető, hat iskolát végzett gazdának nincs szavazati joga. . .”

„— Azt mondják, *legyünk csak csendben és legyünk boldogok, hogy éhen nem veszünk, mert hiszen itt még a cigánynak, az öreg Vak Karinak is van földje, háza. Nem tudják megérteni, hogy csak fillér nélkül vergődünk mi földesgazdák is és csak csellődünk a mostani szomorú világban. . .*

— A legnagyobb baj, hogy *senki nem jön segítségünkre, hogy értékesíteni tudjuk, ami kicsink van*. Olcsóért adunk, drágáért veszünk.”

„— *Alig van gazda a községben, aki ne lenne tele adóssággal. A bank meg 16%-ra adja a kölcsönt, meg zálogra.*

Mindenki beszél már és mindenki panaszkodik. Őszinte ez a panaszkodás.

— *Lámpást elibékn, világos lámpást* — szólal meg az asztal végén egy öreg gazda. — *Mi is emberek akarunk lenni.*

Csendben ül az asztal mellett egy börkabátos fiatalember. Nagy Lajos, a község református tanítója. Érmelléki fiú, három hónapja tanítóskodik a községben. Ő a vezér itt és elnök a körben. Mint diplomás tanító volt csendőr, Debrecenben zsákos napszámos, Sárándon részes arató, néhai *Nagyatádi* egyik bizalmas embere. Nagy a baja itt a községben. Tele akarni akarással, azzal, hogy életre lendítse a község életét, művelhesse, taníthassa a gazdákat, de *minden lépése előtt az emelt akadály*. Ő keltette életre a kört is egyesítve a régi gazdakört és a régi közművelődési egyesületet, hogy a község lakosságának kultúráját fejleszthesse.

— *Hogy közös akaratral vihessünk egy követ árva nemzetünk újjáépítéséhez* — mondja lelkesedéstől lobogó szavakkal.

Nagy Bélát a község jegyzőjét, hiába instálta ő is, a gazdák is, hogy kaphassanak helyet a körnek a község házában, az ott üresen álló egyik szobában, ahol köri életet élhetnének, *a jegyző elutasította a kérést*. És amikor a közgyűlés elé került az ügy, *17 képviselő testületi tagot kiküldött a jegyző a tanácssteremből azzal, hogy azok nem szavazhatnak a kérdésben, mert érdekeltek*. És a bent maradt hárommal leszavaztatta az instanciát.”

A hólabda szervezkedés eredményesnek mutatkozott, 1930 elejére Bojt, Kismarja, Vánscod, Hencida, Nagykereki, Bedő valamint Biharugra és környéke parasztsága mozgolódott.

Ezért is írták a Bihar 1930. február 13-i számában:⁶ „Azok a mozgolódások, amelyek most felütötték fejüket, súlyos ellentétbe jutnak politikailag *Nagyatádi Szabó István* elgondolásával. Új kiscgazdapártra semmi szükség. A régi Nagyatádi gárda méltóan képviseli a falu érdekeit a törvényhozásban, s éppen a mezőgazda rétegeknek kell éberem ügyelniük arra, hogy soraikat szélsőséges mozgolódások meg ne bonthassák, mert ha van társadalmi réteg, amelyikre igaz az a mondás, hogy széjjel szakadozva bontott kéve módjára játszhat a szél az erőkkel, úgy az a kiscgazda társadalomra érvényes leginkább.”

A bihariak az ország más részén megkezdődött kiscgazda-szervezkedéseket az újságok beszámolói alapján kísérték figyelemmel, majd a személyes kapcsolatfelvételre került sor. Az 1930 márciusában Budapesten megrendezett országos kiscgazdagyűlésen Nagy Lajos is fel szólalt.

Szabó Pál, aki már 1929 tavaszától kapcsolatban állt az *Előőrs*-sel, annak lapjain cikkeken számolt be a bihari települések helyzetéről. 1930. március 29-én jelent meg ⁷*Határszéli falvak a nyomorúság pergőtüzében*,⁷ majd április 26-án *Néhány szó a községek háztartásához*⁸ című írása.

Nagy Lajos és *Csizmadia Lajos*, vagyis a későbbi pártigazgató és az elnök csak 1930 májusában kerültek kapcsolatba, ennek eredményeként azonban felgyorsultak az események. Először Csizmadia Lajos kereste meg levelével Nagy Lajost.⁹

⁶ Bihar, 1930. február 13.

⁷ Előőrs, 1930. március 29.

⁸ Előőrs, 1930. április 26.

⁹ Kézzelel írt levél a Biharí Múzeumban őrzött Biharí Nagy Lajos-hagyatékából.

Nagy Lajos tanító úrnak

Bojt

Sinyi István törvhat. biz. tagtárs úrtól értesültem arról, hogy Tanító úr sincsen elragadtatva a mai állapotoktól és így szükségét látja a falugazdasági téren hazafias szellemben stb. való megszervezésének.

Én is, mint a függetlenségi eszmék régi harcosa, sürgős feladatnak tartom ezt, és a köz érdekében megragadok mindent, ami szerintem ennek sikerét biztosítja.

Éppen ezért felkérem Tanító urat, méltóztassék a B.-újfaluban vasárnap megtartandó gazdagyűlésre bejönni s a gyűlés előtt, vagyis de. 9 órakor a vármegye házával szemben lévő kisvendéglőben egy kis eszmeeserére megjelenni, ahova több harcos társunk is megígérte megjelenését.

Kívánatos volna ha Tanító úr másokat is meghívna ezen találkozóra.

hazafias üdvözlettel

Derecske, 1930. máj. 6-án

tisztelő híve
Csizmadia Lajos
kisbirtokos
tör. hat. biz. tag.

Találkozásuk eredményes volt, hiszen Nagy Lajos a gazdagyűlésen nemcsak részt vett, de — ha öt percet is kapott rá — felszólt. Hasonlóan rövid időt kapott hozzászólásához Kiss Ferenc Biharugráról. A bihari gazdagyűlésről az Előőrs május 17-i számába terjedelmes, igen kritikus cikket írt, melynek végén levonta következtetését:¹⁰

„Nem, méltóságos urak, ilyen gyűlés immár nem elég. Ez elkésett és elcsépelet dolog. Nem kellene többé az illatos nagy ígéretek, nem kellene a színes papírból gyártott messiások, nem kellene ápolt öklök műdöngetései az ártatlan asztalon... Mi egészen mást akarunk, amit méltóztassanak elhinni, meg is csinálunk.”

Nagy Lajos és Szabó Pál megalakulásától, márciustól kezdve kapcsolatban állt a Független Kisgazdapárt Ideiglenes Szervezőbizottságával, Tildy Zoltán alelnökkel, Vass Sándor pártigazgatóval és Nagy Ferenc főtitkárral.¹¹ Figyelemmel kísérték a Tildy—Nagy vezetése alatt álló dunántúli, mérsékeltabb mozgalmakat s a baranyaiak május 18-i pécsi nagygyűlésére a bihariak üdvözlöte mellett valószínűleg javaslataikat is elküldték. Csizmadia Lajos 1930. május 13-án Nagy Lajoshoz intézett sorai erről tanúskodnak:¹²

Kedves Tanító Úr!

Bocsásson meg, hogy csak most írok, de tegnap elvoltam utazva. Most is nagyon elvagyok foglalva felette sürgős magánügyeimmel s így részletesebben csak a hét végén lesz módomban írni.

Mivel azonban nagyon fontosnak tartom azt, hogy a baranyaiak idejében megkapják üdvözetünket, a derecskei kisgazdák és földművesek nagy többsége nevében felhatalmazom Tanító urat a közölt minta szerinti üdvözlő levél elküldésére.

Egyben legyen szíves a programtervezetbe való felvételét kérni Nagy Ferenctől az alábbiaknak.

¹⁰ *Bihari*: Pillanatfelvételek a bihari gazdagyűlésről. = Előőrs, 1930. május 17. 10—11.

¹¹ *Vigh Károly*: i. m. 342—343.

¹² Kézszel írt levél a Bihari Múzeumban őrzött Bihari Nagy Lajos-hagyatékából.

- 1., Az alacsony terményárakra tekintettel a búza árának 25 pengőn felül való stabilizálása. Ehez igazodna a többi termények ára is.
- 2., A közmunka váltság eltörlésének külön pont volna nyitandó. Lényeges a 10. pontban felsorolt többi tétel is, de azok nagy nehezen valósíthatók meg vagy pedig nem annyira fontosak és sürgősek mint a közmunka váltság elt.
- 3., Házadót kapják a községi háztartások, a kis egzisztenciák kereseti adója töröltessék el.
- 4., Külföldi fürdőkre utazók erős megadóztatása.
- 5., Vízszabályozó társulatok államosítása.
- 6., Olyan mezőgazdasági import cikkek, amelyek belföldi terményekkel pótolhatók (burgonya stb.) avagy nélkülözhetők (narancs, banán stb.) csak nagyon minimális mennyiségben hozhatók be.
- 7., Kedvezményes (ingyenes) vasúti jegyek eltörlése, a vasúti tarifa leszállítása.
- 8., Az országgyűlés feloszlása folyó évi november—december havában az 1. pont szerinti módon való kiírása.

A „Tábor-gyűjtés”-re vonatkozó észrevételeimet a következő levelemben fogom megtenni.

Mi újság egyébként Bojton? A retorzió nem jelentkezett már?

Nálunk semmi különös újság nincs.

Úgy Önt, mint a többi harcostársainkat szívélyesen üdvözölve maradtam úgy a magam, mint a derecskei híveink nevében

hazafias üdvözlettel

Derecske, 1930. május 13. án

tisztelő híve
Csizmadia Lajos
kisbirtokos

Május közepére megérett a helyzet a szervezőbizottság megalakulására, és intenzíven megkezdődött a megyei alakulógyűlés előkészítése. Csizmadia Lajos 1930. május 17-én írta Nagy Lajosnak:¹³

Kedves Tanító Uram!

Tegnap napon kelt nb. soraira — melyet épen akkor kaptam kézhez, amikor egy levelet b. Címére feladtam — az alábbiakban van szerencsém válaszolni.

Büjfalú fekvésénél fogva legjobb volna a június 29-én megtartandó gyűlés színhelyéül való kijelölésre, azonban ott ezidőszert sajnós szerintem még azt a négy embert sem kapjuk meg, akiknek az aláírására a gyűlés megtartására beadandó kérvénynél szükségünk van. Már pedig azt csak „helybeli” megbízható polgárok aláírásával lehet csak kérni.

A gyűlés helyét illetőleg szerintem a legtöbb adat Derecske mellett szól. Megyénkben Derecskén és közvetlen környékén van ezidőszert a legjobb talaja mozgalmunknak, mert legnagyobb számban itt van a nép öntudatra ébredve. Itt több mint 1000 helybeli ember özszejövételére számíthatunk, amely szám a szomszéd községekből jövőekkel megkétszereződhetik, mely körülmény figyelemre méltó. Berettyóújfaluról ezt nem mondhatjuk el. Lényeges körülmény az is, hogy ezen gyűlés megrendezése felette sok munkát és utannajárást igényel, melyet mi vezetők a távolság folytán eredményesen kellőképpen és jól el nem végezhetünk. A távolabbról tengelyen jövők lovainak, szekereinek elhelyezése — különösen kedvezőtlen idő esetén — mellett fontos szerintem olcsó ebéd biztosítása is. Igaz ugyan hogy tarisznyából (batyuból) való élelmezéstől sem hal meg az ember egy nap alatt, de azért vannak, akik meleg ételt akarnak és minek fizessek a drága vendéglői árat? A törvényhat. bizottság alakulá-

¹³ Kézzelel írt levél a Bihari Múzeumban őrzött Bihari Nagy Lajos-hagyatékából.

Bihar kiszgazdáihoz!

Hogy a kiszgazdálási adami panasza és elkeseredése nem ok nélküli, azon nem vitakozhatik senki. E nemzetellenfartó réteg nagyon váiságos óráit éli. Ennek ellenkezőjét azok sem merik állítani, kik most soradának intézői idáig engedték jutni, csodálatosképpen nem toródve azzal, hogy e társadalmi réteg bukásával a nemzet is bukik, mert ez a nemzet fundamentuma. Ez a társadalom az, mely a nagy világégés idején halált megvető bátorságával efitte bámulatba a félvilágot és a nemzeti eszme hőhértjü által előkészített forradalom gyászos emlékü napján is hős voli, mert Isten és hazája iránti szeretete meg józansága szorította vissza solét oduba a hazálan bitangok hadait. Ez a társadalom az, mely ezer esztendő óta vértét és vereijékét hullatja a szentelt rögökre és az utolsóig ragaszodik hozzá. Ez a társadalom az, mely kétségbeesetten kiált segítségért. De haj hiába... A segítség nem jön, bár az elkésés veszélyének óramulatója szornyú sebességgel halad a tizenkettő felé.

Ne sorakoztassuk fel most a bajokat. Ne kutassuk most, hogy miért késik a segítség, hogy miért nincs egy erős kéz, mely megállást parancsolon a további romlásnak, hanem vegyük egyszerűen tudomásul és végre lássuk be, hogy bajaink egyedül csak magunk segíthetünk ha öntudatra ébredve egy táborba tömorulünk, ha soha meg nem hallgatott panasunk tiltakozó szavá változik, s ha sorunk intézésébe — mely nélkülünk és megkérdésünk nélkül történik — magunk is beleszólunk.

A falu népének: kiszgazdának, földmivesnek, kispolgárnak közös a sorsa jobban, rosszban, tehát egy zászló alá kell gyülekeznie. Az alá a zászló alá, mely meghodogult Vezérünk kezéből kiesett, hogy alatta visszakövetelhesse elvesztett jogainkat.

Mi nem akarunk semmi egyebet, csak

Osizmadia Lajos
Derecske, kiszgazda, törvh. biz. tag
Nagy Lajos
Bojt, kiszgazda

jogos követeléseinket érvényre juttatni, csak érdekeinket megvédeni más társadalmi osztályok érdekeinek biztelleben tartásával. Vissza akarjuk nyerni nemzetellenfartó crönket, hogy szembe tudjunk állani a nemzet kiadó és belső ellenségesével ezentül is, mint eddig minden időben.

Történelmi hivatásunkat és kötelességünket teljesítettük, mikor elhatároztuk, hogy mint más vármegyékben, Biharban is megszervezzük a Bihar megyei Kiszgazda és Földmives pártot és bízunk benne, hogy Bihar minden faluja látva a szomorú valót, mint szervezteleniségünk következményét, siel a kibontott zászló alá.

A falu népének összeségét átfogó, közös jogait és érdekeit megvédő, egységes megmozdulást nem szabad gyengíteni személyes ellentétből, hiúságból fakadó káros szélbúzásnak, mert ezzel csak alkalmat adnánk ellenségeinknek, rosszakaróinknak, a velünk eddig nemtoródóknak, hogy a lebecsülés bélyegét még tovább is ránk süssék és velünk eddig nemtoródóknak folytassák tovább is eddigi, reánk káros munkájukat.

A Magyar Föld újságban a Szervező Bizottság hétről-hétre közli a szervezésre vonatkozó tudnivalókat és hogy minden község mindég látkozva legyen, kérjük, hogy községenkinél minél többben readeljük meg és teresszük ez az újságol.

Üdvözljük az eddig jelentkezett községek lelkes vezetőit és polgárait, kik kötelességüket teljesítik, hogy munkánk sikerrel járjon, hogy egy szebb, jobb jövő munkálására teljes crével csalasorba állhassunk. Ez úton is csatlakozásra hívjuk tel minden egyes község minden öntudatos kiszgazdáit, földmives és kispolgár testvéreinket.

Megmozdulásunk sok sebből vérző nemzetünk érdekében történik! Hazafias üdvözléttel a párt Szervező Bizottságának nevében.

Szabó Pál
Biharugra, kiszgazda
Sinyi István
Kismarja, kiszgazda, törvh. biz. tag

2. kép.

Sakor és a főispáni installáció alkalmából 6—6 pengőbe került Lisztesnél egy-egy ebéd, amely sokaknak nem ért fel egy jó adag háziasan elkészített pörkölttel.

Ezeket mi derecskeiek megtudnánk oldani, ami azért is kívánatos volna, hogy a gyűlés után az ebédnél — már nem hatósági aszisztálás mellett — lehetne még eszmecsere folytatni. Természetes, hogy a gyűlésre eljövökre az ebédnél való részvétel nem volna kötelező, csak az erre előre önként bejelentettek számára lenne főzve bekerülési áron. Bújfaluban ezt sem lehetne megcsinálni. A Lisztes féle vendéglő is szűk volna a gyűlés megtartásához, míg nálunk a polgári olvasóköri nagyterme jól megfelelne. Derecske ellen szól ugyan kissé félre eső volta a központtól. Szerintem ez azonban csak látszólagos, mert a biharnagybajomi és bújfalui j. egyes községekhez, a nagylétai, derecskei j. összes községekhez közelebb esik Bújfalunál Derecske, s ma még ezekben van inkább illetve tömegesebben érdeklődés. Ugrától kissé távol vagyunk ugyan, de én hiszem, hogy Szabó úr megfogják ezt az áldozatot is hozni.

Én óriási munkától szabadulnék meg, ha nem itt lenne a gyűlés, de én mint eddig is tettem mindég, osztályos társaimért ezt az áldozatot is meghozom. Az értekezletet is megtarthatnánk Derecskén.

Én igyekszem felvenni az összeköttetést a nagylétei járás községeivel. Tanító úrék pedig Komádi, Okány, Sarkad, Csökmő stb. községekkel próbáljanak érintkezésbe lépni.

A községi vezetők nevét folyó hó 18.án megtartandó értekezletünk után nyomban közölni fogom. A „Magyar Földet” sajnos én még nem ismerem, illetve eddig még nem olvastam. Mutatványszámot kértem úgy a magam, mint az olvasókör részére. Célszerű volna a 25-ki számból nagyobb mennyiséget nyomtatni, ami jó propaganda eszköz fog lenni. Miután így VI. 29.re halasztjuk az ülést azt hiszem nem lesz baj ha egy héttel később jelentetjük meg a lapban a kiáltványt.

A párt tervezett címe jó, a helyi pártokat csak a gyűlés után fogjuk megalakítani.

Az alapszabály mintákat — ha megérkeznek — szeretném megkapni másolatban.

Az engedély kieszközlését magamra vállalom. Szónokok nevei még bővíülhetnek. Én szeretném erre megnyerni a volt képviselőnket, vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endrét is. Ezt az ízig vérig igaz magyar embert, a falusi kisemberek vezérharcosát, akinél ma senki bátrabban nem harcol a mai kormányzati rendszer ellen. Nem tudom még, hogy le jönne-e?

Mi lehetne az az akadály ami közbejöhethetne, még ha a fentjelzett időpontban tartjuk is meg a közgyűlésünket? Nem hinném hogy a hatalmon levők megmernék ezt akadályozni, mert ma már ők is érzik, tudják azt, hogy mi elég erősek vagyunk jogaink megvédését minden körülmények között kiverkedni. De ha mégis megpróbálnák ezen hazafias szellemben, fajunkat gazdasági és politikai téren erősebbé, boldogabbá, hazánkat nagygyá tenni kívánó mozgalmunkat megakadályozni, úgy állunk elébe, (az akció reakciót szül) lássuk jobb lesz-e nekik így?

A kiáltványban kerüljünk minden erősebb kifejezést először azért, mert a hatóság úgy nem fogja tudni úgy megnehezíteni dolgainkat, másodszer pedig az egyszerűbb, a politikával kevésbé foglalkozó emberek kommunistának hisznek bennünket, mintahogy már ezt Bújfaluban is lehetett észlelni. Ezt összeméltóztatik állítani a Pécsre küldött levél s a „Táborgyűjtés”ben felsoroltak analógiájára az erősebb kitételek letompításával. Jó anyagot nyújtanak különben ehez Tanító úrnak majd a pécsi gyűlésen lefolytakból levonandó következtetések is. Csak mérsékeljük magunkat — legalább is egyelőre. Az úgynevezett kiáltvány aláírását így gondolnám: „A Biharvármegyei független kiscgazda, földműves és kispolgári párt” szervező bizottsága nevében: Cs. L. Derecske, N. L. Bojt. Szabó P. Bugra. Sinyi István Kismarja. (Esetleg ha volna még több e tekintetben számbajövő vezető emberünk más községekben, úgy célszerű volna több aláírást is szerepeltetni.) A községek kiírását azért tartom fontosnak, hogy lássák, itt már nem elszigetelt jelenségről van szó.

Arra akarom még felhívni a Tanító úr figyelmét, hogy nekünk — különösképen a vezetőségben — 100%-ig gerinces megalkuvást nem ismerő, bátor, szókimondó, harcolni kész, tehát egész emberekre van szükségünk, akik nem borzadnak az ellenzékieskedés keserű kenyérért jóban rosszban enni. Kétszínű, a hatalomtól egyéni előnyöket váró alakokról hallanunk sem szabad, az ilyeneket eleve kizárjuk sorainkból, mert ezek úgyis színleg volnának — de nem éreznének — velünk, hogy a hátuk megett tömegekre hivatkozva egyéni előnyöket szerezzenek a hatalomtól. Ezekből kerülnek ki a strómanok, agent-provokátorok stb. akik — utasításra — alkalomadtán rendbontást kísérelnek meg, legtöbbször — sajnos — eredménnyel.

Hogy őszinte legyek, én az Ön Hegyesi barátjában nem bízom.

Azon hiszem, hogy Tanító úr tevékenysége nem fog kárba veszett fáradság lenni, vagyok

Derecske, 1930. V. 14.

hazafias üdvözlettel
őszinte híve Csizmadia Lajos

A levélben említett 1930. május 18-i gyűlésen létrejött a szervező bizottság. Csizmadia Lajos levele beszámol arról, hogy a megyei alakuló gyűlés helyszínének megválasztásakor milyen szempontokat kellett figyelembe venni. Érveit a többiek elfogadták.

Különösen nagy súllyal esett latba az engedély megszerzésének kérdése, amit Csizmadia — Bajcsy-Zsilinszky Endre régi barátjaként — magára vállalt.

A levélből kiderül, hogy Csizmadia Lajos a Magyar Földet addig nem ismerte.¹⁴ Szabó Pál és Nagy Lajos azonban eleven kapcsolatban állt dr. Vass Sándorral, a lap felelős szerkesztőjével. Tőle kért tanácsot Nagy Lajos az alapszabály és a gyűlések megtartásának ügyében, s ő is közölte lapjának 1930. május 25-i számában Bihar kisgazdáihoz! című kiáltványukat.¹⁵

Dr. Vass Sándor 1930. május 22-én Nagy Lajoshoz írt levele:¹⁶

Budapest, 1930. május 22.

Tekintetes Nagy Lajos tanító úrnak

Bojt.

Kedves Barátom!

Bocsáss meg, hogy csak összesítve válaszolok több rendbeli leveleidre; nagyon sok dolgoz szaktám rám ezen a héten s holnap ismét utaznom kell.

Kívánságodnak megfelelően kimaradt a cikked s helyébe jön a kiáltvány. A tudósítást, sajnos, nem tudtam beszorítani; nagyon megtöltötte most a lapot a baranyai beszámoló s ennek, éppen a mozgalom érdekében, nem volt szabad engedni az aktualitását.

Az újságból a közölt címekre küldtem. De ezenkívül néhány község részletes címanyaga is rendelkezésünkre állott s így elég széles körbe szét megy most az újság, ami azt hiszem, csak használni fog megkezdett munkádnak.

Ami mármost a szervezési mozgalmat illeti: politikai pártnak nem kell alapszabály. A baranyaiaknak, igaz, van, de ez inkább csak a rendtartás kedvéért történik. A szervezés módja a népgyűlések tartása. Ez úgy történik, hogy mindig az illető község 4 polgára ad be együttes kérvényt a főszolgabíróhoz, amelyben bejelentik, hogy a helyi kisgazdapárt megalakítása céljából ... helyen, ... időben, ... órakor népgyűlést óhajtanak tartani. A gyűlésen felszólalnak: ... Kérik ennek tudomásulvételét. Ha ez megtörtént, a gyűlés megtartható (persze a főszolgabíró megjelenik, vagy csendőrt küld a rend fenntartására). A gyűlésen ki kell mondani a párt megalakítását. Az érdeklődés ébrentartása a továbbiakban szintén csak gyűlések útján és az újsággal történhet. Ezt kell tenni minden községben.

Egyébként, mint múlt levelemben is írtam, örömmel mennék le Hozzátok, annál inkább, mert Te is hívsz. Jövő vasárnap Kecskeméten leszek, tehát ettől eltekintve kellene beszoztani. Írd meg, mikor volna alkalmas? Melyik állomáson kell leszállni a berettyóújfalui vonalon utazva s hogy lehet kijutni Hozzátok. Én innen reggeli gyorsal indulnék s így azt hiszem, egy nap alatt megjárható. Esetleg később hosszabb időre is sor kerülhet, ha Tildy Zoltán meggyógyul.

Mégegyszer sok sikert kívánva munkádhoz szívesen üdvözöl

kézséges híved:
Dr. Vass Sándor

¹⁴ Vida István cikke félreérthető, mert azt sugallja, mintha a bihariak Csizmadia vezetésével léptek volna kapcsolatba a Független Kisgazdapárt Ideiglenes Szervezőbizottságával, s szerezték volna meg a Magyar Földet szócsovéüknek. *Vida István*: i. m. 1983. 20.

¹⁵ Magyar Föld, 1930. május 25. 3.

¹⁶ A Magyar Föld fejlécével ellátott papírra gépelt levél a Bihari Múzeumban őrzött Bihari Nagy Lajos-hagyatékából.

Jó lenne a jövő számban megint valamit hozni a mozgalmatokról!

A kiáltványban törekvéseiket így fogalmazták meg: „Mi nem akarunk semmi egyebet, csak jogos követeléseinket érvényre juttatni, csak érdekeinket megvédeni más társadalmi osztályok érdekeinek tiszteletben tartásával. Vissza akarjuk nyerni nemzetfenntartó erőnket, hogy szembe tudjunk állani a nemzet külső és belső ellenségeivel ezentúl is, mint eddig minden időben.

Történelmi hivatásunkat és kötelességünket teljesítettük, mikor elhatároztuk, hogy mint más vármegyékben, Biharban is megszervezzük a Biharmegyei Kiszgazda és Földműves pártot és bízunk benne, hogy Bihar minden faluja látva a szomorú valót, mint szervezetlenségünk következményét, siet a kibontott zászló alá. . .

A Magyar Föld újságban a Szervező Bizottság hétről-hétre közli a szervezésre vonatkozó tudnivalókat és hogy minden község mindég tájékozva legyen, kérjük, hogy községünkint minél többen rendeljék meg és terjesszük ezt az újságot.”

Bajcsy-Zsilinszky Endre, aki lapjában, az Előőrsben már korábban is helyet adott Szabó Pál és Nagy Lajos írásainak, május végétől rendszeresen közölte a pártalapítással kapcsolatos terveket, elképzeléseket és felhívásokat. Az Előőrs 1930. május 24-i számában *Szerveztednek Csonka-Bihar kiszgazdái* írásában adott hírt a kiáltványról, „igen figyelemre méltó dokumentum”-nak nevezte azt.¹⁷

A kiáltványra a hatóság határozottabb fellépéssel reagált, megpróbálta a legaktívabb szervezőket megfélemlíteni. Erre következtethetünk Csizmadia Lajos 1930. június 4-én Nagy Lajoshoz írt levele alapján:¹⁸

Derecske, 1930. VI. 4. dut. 1^h.

Kedves Tanító Uram!

Folyó évi V. hó 31.én kelt levelét most az ebédnél kapom kézhez, melyre sietek válaszolni.

Arra mindnyájan ellehetünk készülve, hogy igazságos ügyünk dacára is fognak bennünket üldözni. Ez azonban nem szabad, hogy elkedvetlenítsen bennünket. Engem eddig még nem molesztált a hatalom, amit nem is szeretnék, különben az csak meghatványozná munkakedvemet, melyet a fajtámon keresztül a hazám érdekében kifejték. Szabót és Kiss Ferencet is kerülgették már a csendőrök a múlt héten. Szabó az Ön V. 21.-ki hosszú levelét sem kapta kézhez. Hogy én csak tegnap írtam és előbb nem, levelemben megindokoltam. Remélem megkapta. Folyó 1-i lapot sem kaptam még. Nem baj, sőt jobb lenne, ha a határozati javaslatot nem hozná a lap, mert azt szerettem volna kibővíteni. Szabó úrral ezt meg is beszéltük, akinél pontokba is vannak ezek foglalva. Nekem sajnos nem áll rendelkezésemre, hogy most elküldeném. Ha azonban hozza a lap, vagy a mai hozta is, nem baj az sem, azt a gyűlésen lehet majd bővíteni, módosítani. Ha van felesleges példány a „Kiáltványt” hozó lapból, úgy kérek abból küldeni szétosztás (küldés) végett.

Tudom, hogy a Tanító úr idegrendszere sincsen acélból, mégis arra kérem, ne kedvetlenedjék el, még csak a kezdet kezdetén vagyunk. Sokat kell még lenyelni addig, amíg igazságos ügyünket diadalra juttatjuk. Bízom azonban Istenben és hiszem, hogy nem fognak tudni bennünket elgáncsolni.

Az csak természetes, hogy egymást nem fogjuk cserben hagyni. Csak arra kérem Tanító uramat, ne ragadtassuk mi sem el magunkat. Tudom én azt, nagy önfegyelemre van szüksége az embernek, hogy az igazságtalanságot lenyelje. Hiába másképp nem lehet, mert a hatalommal szemben a reakció eredményt nem hozhat. Szerintem arról szó sem lehet, hogy Ta-

¹⁷ Előőrs, 1930. május 24.

¹⁸ Kézzelel írt levél a Bihari Múzeumban őrzött Bihari Nagy Lajos-hagyatékából.

nító úr félreálljon. A mi mozgalmunknak az Ön tettekre sz munkálkodására nagy szüksége van. Csak mérsékeljük magunkat, hiszen van elég eszköz és mód az igazságtalanság visszaverésére, ha csakugyan képes a hatalom velünk szemben ilyeneket követni. Elsősorban a kormánytól nem szubvencionált sajtó föltétlen segítségünkre jön, ha hozzá fordulunk. Aztán interpelláció formájában is szellőztethetjük az esetleges terrort. Ismétlem azonban ehhez óriási türelemre, önfegyelemre van szükségünk. Én hiszem, hogy ma már nem fognak az ilyen trükköktől visszariadni a mi öntudatra ébredt osztályostársaink.

Minket azt hiszem, most minden más hidegen kell hogy hagyjon, és csak a saját ügyünk, a kisgazdatársadalom megszervezése lebegjen szemeink előtt. Ha a hatalom diktatúrára törekszik, tegye, lelke rajta, hisz ügyis — ha burkoltabb formában is —, diktatórikus a kormányzása. Tessék haladéktalanul írni, megtartjuk-e az értekezletet 9.én?

Nem tudom, említettem-e már, én a törv. hat. biz. kisgazda tagjaihoz felszólítást küldök s kérem a támogatásukat.

Derecske, 1930. VI. 4.

tisztelettel
Csizmadia Lajos

Ui. Szerintem egyáltalán nem volna baj az sem, ha az alakuló gyűlést el kellene halasztanunk, mert a szervezésre úgy sincsen addig túlsok időnk, de ezt teljesen Önökre bízom. Szabó úrék is Derecskét látják legjobbnak a gy. megtartására.

Csak nyugaltság és hideg vér!

A Csizmadia által említett határozati javaslat a Magyar Föld 1930. június 8-i számában *A Bihari Kisgazda, Földműves Párt szervező-bizottságának értesítése* cím alatt jelent meg.¹⁹ A bevezetőben hangsúlyozták a párt szükségességét és felvázolták megszervezésének módját:

„Szükséges, hogy minél előbb meg legyen szervezve pártunk, mert még az egész országban nincs meg, addig bajaink orvoslását csak ígérik, mint eddig, de nem teljesítik. . .

Eszménket a megyében mindenütt a legnagyobb lelkesedéssel fogadták. Most arra kell törekedni, hogy minden községben megalakuljon a helyi szervezet. Ezt úgy lehet elérni, hogy értekezleteket kell tartani és ismertetni a párt programját. Mikor a helyi szervezetekkel kész leszünk, e lap útján előkészítjük a megyei alakuló gyűlést, ahol a községi párt vezetőségéből megalakítjuk a járási vezetőséget és a megyei vezetőséget.”

Noha, mint a későbbiekben látjuk, a bihariak a főleg dunántúli, mérsékelt mozgalmakkal szemben radikális követeléseknek adtak hangot, ekkor még programként a Nagy Ferenc által a pécsi gyűlésen a kormány elé terjesztett határozati javaslat 20 pontját közölték. Végül felkérték a lap olvasóit, hogy terjesszék azt, „mert e lap útján tudjuk megszervezni a megyét”.

A Csizmadia levele végén kérdezt értekezletet június 9-én megtartották. Bajcsy-Zsilinszky Endre az Előőrs június 7-i számában előre hírt adott a megbeszélésről, meleg szavakkal fejezte ki támogatását:²⁰

„Úgy látszik, Bihar megye kisgazda és földműves társadalma nem akar és nem is fog elmaradni öntudatos és *helyes irányú* nemzeti szervezkedés dolgában sem a Dunántúltól, sem a Tiszántúl már eddig kifejtett agrárszervezkedési gócaitól. Arról értesülünk, hogy Biharvármegye kisgazdái Pünkösöd másodnapján Derecskén széleskörű megbeszélést tartanak, amelyen már a szervezkedés konkrét formáiról és üteméről lesz szó. Az Előőrsöt régi barátság és régi harcok emlékei fűzik ehhez a vidékhez, e vidék erőteljes és józan magyar népéhez, s meg vagyunk győződve róla, hogy a közeljövő politikai harcaiban Bihar megyének és Derecskének komoly és nemes szerep fog jutni. Meleg szeretettel köszöntjük őket.”

Ekkor alakult meg a párt vezetősége, aminek hírét az Előőrs június 14-i száma közölte:²¹

¹⁹ Magyar Föld, 1930. június 8. 4—5.

²⁰ Bihari kisgazdák szervezkedése = Előőrs, 1930. június 7. 13.

²¹ Előőrs, 1930. június 14. 11.

A Bihari Kisgazda és Földmívelő Párt vezetősége pünkösd hétfőjén Derecskén tartott értekezletén a következőkből alakult: Elnök: Csizmadia Lajos Derecske, alelnökök: Sinyi István Kismarja, Szabó Pál Biharugra, Szabó Pál Hencida, Jenői Menyhért Biharnagybajom; pártigazgató: Nagy Lajos Bojt; választmány: Pataki Sándor Konyár, Tóth Sándor Váncsod, Tóth Sándor Nagykereki, Nyíri Imre Nagyarsány, Körtvélyesi Gábor Sáp, Mak-kai János Sarkad, Gulyás József, Arany János és Zöld Károly Derecske.”

E számban jelent meg Nagy Lajos *Honfoglaló útra* című cikke, melyben a bihariak el-képzeléseit körvonalazta.²² Határozottságát, elszántságát jól szemlélteti néhány részlet:

„Bihar kisgazdái és földművesei ráébredtek arra a tudatra, hogy bajaikon csak maguk segíthetnek s maguk is csak akkor, ha szervezetbe tömörülnek. Bihar régi harcos kisgazdái fogtak össze, hogy a megyét megszervezzék. A munkának hamar mutatkozik eredménye, mert már a megye községeinek több mint fele csatlakozott az eszméhez s megalakult a megyei vezetőség, mely elhatározta, hogy június 29-én *Derecskén* zászlóbontó gyűlést tart. Az előkészítési munkálatok folynak, de hogy a gyűlés meglesz-e, még kérdés, mert ez a rendszer csak azok számára ad engedélyt legújabban, akik — valami koncot még mindig várva — undorító dicshimnuszokat zengenek a *neonacionalizmus*ról, a *pótolhatatlan férfiakról*, kik mint láncgyűrű védik a kitenyészített rendszert. . .

A bihari kisgazdapárt teljesen ellenzéki alapon áll. Nem tud hinni tovább az ígéretek-ben, melyeknek megvalósulását oly régóta türelmesen várta idáig. Az a párt meggyőződése, hogy mint ellenzéki párt érheti csak el céljait. Csak így tudja majd jogait érvényre juttatni, foglalhatja el az őt megillető helyet a törvényhozásban és csak így emelheti fel szavát a drága magyar föld idegen kézre jutása ellen is, amiért az *Előőrs* oly régen küzd. Új honfoglaló útra indul Bihar magyarja. A földet ő szerezte és védte. . .

A hatalom meg nem ijeszt s erőnket szétforgácsolni hiába akarják azok, kik látva meg-mozdulásunkat, most a hátunkon vezetőszerpéhez akarnak jutni. *Mi csak magunkban bi-zunk*. És ha majd eljön az ideje, csatlakozunk egy országos párthoz, *de hogy melyikhez, azt majd mi tudjuk*. Aki örömmel veszi és látja megmozdulásunkat, ne próbálja pártunkat azzal gyengíteni, hogy saját önző céljait szolgálja, mert az nem fog sikerülni. Nekünk Biharban elég egy párt, melynek vezetői bihariak, kik a maguk erejéből indultak el honmentő útjukra. Azok a Pesten s más vidéki városokban székelő, nem is tudom hányféle kisgazdapártok ve-gyék tudomásul, hogy ha céljuk csakugyan az, amit állítanak, kötelességük segíteni, de csak azzal — ha igazak — hogy a megye magából kitermelt vezéreit támogatják.”

Végül is a június 29-i zászlóbontó gyűlésre Bajcsy-Zsilinszky Endre segítségével megkap-ták az engedélyt, noha annak megszerzése nem volt egyszerű. Szabó Pál és Nagy Lajos jú-niusban személyesen kereste fel Bajcsy-Zsilinszkyt Budapesten, aki megígérte, hogy Gömbös Gyula hadügyminiszteren keresztül elintézi az engedélyt.²³

A Magyar Földben június 22-én megjelent *Kiáltvány Bihar kisgazdáihoz és földművesei-hez* közli a gyűlés helyét, időpontját és az engedély meglétét is leszögezi:²⁴

„A Biharmegyei Kisgazda és Földműves Párt f.év június 29-én d.e. 10 órakor *Derecskén* a Polgári Olvasókörben zászlóbontó gyűlést tart. Komoly, méltóságteljes hangon akarja ki-fejezésre juttatni azokat a jogos kívánságokat, azokat a sérelmeket, mely a falu népének lét-érdekét veszélyezteti. A gyűlés engedélyezve van.

Célja a gyűlésnek elsősorban az, hogy a megye minden kisgazdáját, földművesét és kis-polgárát egy hatalmas szervezetben tömörítse, hogy a felsorakoztatott kívánságokért küz-denii tudjon, hogy az egyetakarásában, összetartásában rejlő erő meghozza a maga gyü-mölcset a haza javára.

²² Előőrs, 1930. június 14. 11.

²³ *Vida István*: i. m. 1983. 20.

²⁴ Magyar Föld, 1930. június 22. 4—5.

Pártunk, melyet a megye régi harcos kisgazdái hívtak életre, kik megértették az idők szavát, hogy panaszkodás helyett a komoly munka ideje érkezett el teljesen független, de kizár minden szélsőséges gondolkozást... Nem rombolni, építeni akarunk. *Csak azokért a jogokért küzdünk, melyek megilletnek, melyekhez jogunk van, de tiszteletben tartunk minden más társadalmi osztály jogait.* Nem törekszünk osztály uralomra csak azt akarjuk, hogy sorunkat nélkülünk és megkérdésünk nélkül ne intézzék...

Bihar megyében csak egy pártnak szabad lenni, melynek élén bihari kisgazdák és földművesek állanak, kik a maguk erejéből hívták életre a pártot. Nekünk elsősorban azt kell elérni, hogy a megyében meglegyen a párt, melyhez minden község csatlakozik...

...nem akarjuk, hogy kitűzött céljaink veszélybe kerüljenek, elsikkadjanak.”

Nagy Lajos *A bihari szervezkedés* című írásában néhány kérdésre külön is felhívta a figyelmet:²⁵

„Ha csak egy megyéről, Biharról beszélék meg kell állapítani, hogy ötféle kisgazdapárt is próbálkozik gyűjteni híveit. Itt kell vigyázni Bihar kisgazdáinak. Nincs nekünk szükségünk a megyében csak egy kisgazdapártra és pedig arra, mely magában a megyében indult meg, melynek vezetősége a megye régi harcos kisgazdáiból került ki. Akik Pestről akarják megszervezni, azokat mi nem ismerjük s így céljaikkal sem vagyunk tisztában. Mi elsősorban abban bízunk, amit magunk csinálunk...”

Természetesen mi is híve vagyunk annak, hogy a megyei pártokból országos párt alakuljon, hiszen másképpen céljaink elérése lehetetlen. Még a megyék azonban nincsenek megszervezve és így nem történt egy olyan országos zászlóbontás, melyet a miénknek nevezhetnénk... Azt kívánjuk, hogy az országos párt vezetősége is azokból legyen, kiknek neve elég garancia arra, hogy az áruálás be ne következék...

Igenis, mi határozottan független alapon állunk, nem vagyunk kormánypártiak, mert ez a kormányzat a mi érdekeinket nem szolgálja úgy, ahogy kellene...”

Nagy Lajos nem csak az uralkodó osztállyal, a kormánnyal, hanem a munkásmozgalommal, a szociáldemokratákkal szemben is kemény fellépést hirdetett:

„...a szociáldemokráciának, mely Magyarországon a nemzeti eszme hóhérajait tenyésztette ki, leghatározottabb ellenségei vagyunk és bátran jelentem ki, hogy szervezkedésünk jogaink megvédésén kívül azt a nemzeti célt szolgálja, hogy a szociáldemokraták térhódítását lehetetlenné tegye. Ha nincs megfelelő paragrafus a veres rongyok lobogtatói ellen, lesz nekünk öklünk.”

A Magyar Föld üdvözölte a bihariak mozgalmát:²⁶

„Örömmel üdvözljük a kiváló vezetőséget s örömmel fogunk részt venni ezen a gyűlésen, amely, hitünk szerint, a független kisgazdamozgalom országos előrehaladásának jelentős állomása lesz.”

Bajcsy-Zsilinszky Endre *Új Pustaszer felé* című cikkében kifejezte a meggyőződését, hogy a bihari mozgalom nem kizárólag osztályalapon szervezkedik, hanem részt vesz az új nemzeti egység megteremtésében.²⁷ Ez egyezik céljával, „*megteremteni a föld népe minden rétege számára a maga erőire és a maga érdekeire épült politikai és gazdasági szervezetet.* Derecskéről most ez a gondolat indult el s már is akarattá izmosodott és útban van, hogy a szervezett erő is megépüljön hozzá...”

...szervezkedésüknek nem adnak egyoldalú kisgazdajelleget, hanem a kisgazdák mellé *egyenlő sorban* odaállítják a többi földművest is: a földmunkást és a cselédet, sőt a kispolgárt is, elsősorban a kisiparost. De ezenkívül összefogást hirdetnek a középosztály ama rétegeivel is, melyek megértették az idők szavát s odaállanak teljes mellet a nagy népi tömegek szabadságharcának vonalába.

²⁵ Magyar Föld, 1930. június 22. 3.

²⁶ Magyar Föld, 1930. június 22. 5.

²⁷ Előrs, 1930. június 28. 1—2.

Új Puzstaszert hirdet ez a bihari mozgalom: vérszerződést mindazok között, akik becsületesen és hátsógondolatok nélkül akarják minden dolgozó magyar réteg összefogását s az új nemzeti egységben a döntőszó jogát a magyar nemzet zömének és elhasználhatatlan ősrétegének, a magyar szellem legtisztább és leggazdagabb kifejeződésének: a paraszti milliőknak.

Gyönyörű gondolat, sok elkérgesedett szív megindulhat rajta, hogy a magyar föld népe Biharban a magyarság ősi politikai lángezésének villanásaként nem új osztályuralommal akar visszaütni azért a csúf és kicsinyes osztályrendszerért mely az ő életét sok évtizedek óta nyomorgatja, bankok és gyárak rabszolgájává szíjjazta s eltorlaszolta az utat 67 óta a kossuthi gondolat kiterébélyesedése elől; hanem túlnéz a kicsire szabott osztálylátóhatáron. *Most ez az eltemetettnek hitt kossuthi gondolat alulról, a magyar föld drága öléből üdén kelve, új formában, a népből termett, a falu életében kikovácsolódott vezetők vezényszavára, kettősrendekbe tagoltan indítja útnak a barna bihari föld barna magyarjait új Puzstaszert felé. . . .* Pontosan tudják már kik ők Magyarországon, mit várhatnak, mit követelhetnek, mi a jussuk, de azt is, mi a kötelességük s hogy *feladatuk nagy nemzeti hivatás. . .*

Senki útjukba ne álljon, akiben van lélek, lelkiismeret és felelősségérzet, mert a magyarságot, az ezeréves magyar nemzetet és az ezeréves Magyarországot csak egyetlenegyféleképpen lehet megmenteni: ha a bihari magyarok indítása nyomán a magyar föld fekete milliói be is érkeznek Puzstaszerre.”

Utólag a bihariak súlyos fogyatékoságaként, hibaként rótták fel, hogy nem dolgoztak ki pontokba szedett, részletes önálló programot. Ennek azonban megvolt az oka, amit Szabó Pál *A bihari kisgazdapárt gyűlésére* című írásában fejtett ki:²⁸

„A múltban minden politikai pártnak csak addig volt létjogosultsága, amíg a beállított programpontok aktuálisak voltak. Ha ezek a dogmatikusan kezelt követelések önmagukban kiegyenlítődtek, vagy idők alatt beváltotta őket a kormányzat, a párt beolvadt, de leginkább szétment vadászterületté alakítva a választókerületeket, újabb politikai jelszavak után.

A mi kisgazda mozgalmunk nem néhány pár csizmával indult el a honfoglaló útra, hanem szoros összekapcsolódásban bizonyos értelmiségi rétegekkel. Olyan értelmiségi rétegekkel, akik a ma élő, ósdi, a hazafiságból és fajszeretetből régen levizsgázott pártkeretektől teljesen kívülállanak.

Ez a mozgalom nem fog beleveszni néhány megmerevedett, kicsinyes programpontra, ez a mozgalom egy országos nagy elgondoláson épült, túl téren, időn, túl a vicinális mozgólódások kócmadzagjain; ez a mozgalom egy nagy nemzeti egység felépítésének lesz az alapköve. Ez a Biharból kiindult mozgalom egy szent, igazi út egy új Puzstaszert felé. . .

De ezerszer messiások a paraszt messiások: a megbocsátás koszorúját teszik a haldokló rendszer önkézzel megásott sírjára, és tán némi kis hálaival is tartozunk nekik, hiszen a kormányzat kísérletezései között edződött acéllá a paraszttüntudat, ami immár hatalmas kézzel döngeti az elsikkasztott magyar történelem kapuját, csupán jogos és megillető helyet követelve ott magának, nem többet.”

Az Előrs június 28-i száma közölte az alakuló párt kiáltványát.²⁹ A bevezető sorokból kitűnik, hogy a mozgalom „ma már Csonkabiharvármegye községeinek több mint a felét belevonta a szervezkedés munkájába”.

Végül közölte a zászlóbontó gyűlés programját:

„1. Hiszekegy.

2. A gyűlést megnyitja Csizmadia Lajos kisgazda, pártelnök (Derecske).

Szónokok:

3. Nagy Ferenc kisgazda, (Bisse, Baranyamegye).

4. dr. Vass Sándor, (Budapest).

²⁸ Előrs, 1930. június 28: 2.

²⁹ Biharmegyei kisgazdák zászlóbontó nagygyűlése Derecskén. = Előrs, 1930. június 28. 10.

5. Kiss Ferenc kisgazda, (Biharugra).
6. vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre, (Budapest).
7. Tildy Zoltán ref. lelkész, (Budapest).
8. Bartolf Márton kisgazda, (Mezőberény).
9. dr. Ulain Ferenc v. nemzetgy. képviselő, (Budapest).
10. Kun Béla orsz. képviselő, (Hódmezővásárhely).
11. Nyíri Imre kisgazda, (Kőrösharsány).
12. Zsirkay János a „Magyar Falu” felelősszerkesztője, (Budapest).
13. Nagy Lajos kisgazda, pártigazgató, (Bojt).
14. Uray Gyula ny. tanító, (Derecske).
15. A gyűlést berekeszti Csizmadia Lajos.
16. Himnusz, éneklé a közönség.”

A megyében az újságokban megjelent cikkek, felhívások mellett röplappal kívánták még szélesebb körben felhívni a figyelmet az alakuló gyűlésre:³⁰

„Biharország népe! Kisgazdák!
Kispolgárok! Földművesek!

A Biharvármegyei Független Kisgazda, Földműves és Kispolgári Párt Derecskén, a Polgári Olvasókörben *folyó hó 29-én délelőtt 10 órai kezdettel* hatóságilag engedélyezett népgyűlés keretében tartja meg

alakuló közgyűlést,

melyre minden igaz magyar embert meghívunk.

Ezen zászlóbontó gyűlésen fogja pártunk a lapokban már közölt programját ismertetni.

Az a gondolatvilág, amely programunkból kisugárzik, biztosíték arra, hogy pártunk — melyet minden más befolyástól mentesen, vármegyénk független gondolkodású régi harcos kisgazdái hívtak életre — önzetlen és hazafias célok szolgálatában kíván állani.

Itt az alkalom, hogy Bihar kisgazda, földműves és kispolgári társadalma ezen hazafias, nemzeti szellemű és becsületes szervezkedésből ki vegye a részét és a gyűlésre (vasárnap is lévén) mennél nagyobb számban jöjjön el és ott józanságával, komolyságával és fegyelmettségével mutassa meg, miszerint elég érett arra, hogy a saját sorsának intézésébe most már bele akar és bele is fog szólani. Döntsük meg végre azt az állítást, hogy a falu jobb sorsra érdemes népe éretlen a politikai szereplésre. Jelszavunk: *Vágunk olyan rendet mint ők!*

Kisgazdák, földművesek, kispolgárok, mindnyájan ott legyetek!

Derecske, 1930 június hó

A Pártvezetőség

A gyűlés befejezése után rendezendő közebédén egy teríték ára P 2,50.

Aki a közebédén részt venni akar, ezen szándékát folyó hó 27-ig Csizmadia Lajos pártelnöknek (Derecske 498. sz.) a pénz előzetes beküldése mellett szíveskedjen bejelenteni.”

A gyűlés napján megjelent Magyar Földben Tildy Zoltán *Derecske* című vezércikkében méltatta a bihariakat:³¹

„A derecskei gyűlésre ilyen, — a haza sorsáért égő jó magyarok jönnek össze. Együtt tárgyalni a fájó sebekről, a gyógyító szerről s együtt nézni előre a jövőndöbe. A mai terhes

³⁰ Röplap a Bihari Múzeum Bihari Nagy Lajos-hagyatékából.

³¹ Magyar Föld, 1930. június 29. 1.

élet sok apró és nagyobb baja mellett a nemzet törzsökös részének egyetemes nagy kérdésekben is hallatnia kell szavát s irányt kell mutatni a tétovázóknak és ingatagoknak. Bizonyosak vagyunk affelől, hogy a Derecskén összegyülekező népsereg abban is példát fog mutatni, hogy a ma égető gazdasági bajai közepette is érzi és látja a mai történelmi idők súlyos felelősségét s bár az élet merő küzdelem, nem feledkezik meg arról, hogy a rajtunk most átzúduló nehéz időkben a magyarság egész jövője is eldől jobbra, vagy balra. Derecskén a magyar nép lelkiismeretének szava szólal meg: jó figyelni rá és meghallgatni ezt a szót!”

A Biharvármegyei Független Kisgazdapárt az országban a megyei szintű szervezetek közül elsőként alakult meg. A Péter-Pál napján megtartott nagygyűlésen nyolc vármegye (Baranya, Békés, Bereg, Csongrád, Hajdú, Nógrád, Pest, Szatmár) küldöttei vettek részt. „Délelőtt 10 órakor már több mint ezeröttszáz főnyi közönség gyűlt össze Derecske főterén s viharos lelkesedéssel köszöntötte a gyűlésre leérkezett vendégeket és szónokokat.”³² A program szerint felszólalt többek között Nagy Ferenc, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Tildy Zoltán. Bajcsy-Zsilinszky ismét kiemelte:³³

„Azért jöttünk, hogy bizonyoságot tegyünk e mellett a mozgalom mellett, hogy megmondjuk, mi is így gondoltuk az új kisgazda mozgalmat, hogy mi is *osztályok fölött akarjuk megépíteni a magyar nemzetet*, de szükségesnek tartjuk, hogy előbb ez az osztály szerveztesék meg. Ne kívánja senki, hogy míg a nemzet nagy többsége szervezetlenül áll itt, kezét fogjon másokkal, kiknek szervezett osztályhatalom van a kezükben. . .

Modern szervezkedésre van szükség, amely egyszerre jelent gazdasági és politikai védelmet. Amikor ki vannak a szervezetek építve, össze kell fogni a hazafias munkássággal és az intelligenciának azzal a részével, amely a faluval érez. Szükségünk van arra is, hogy a városokban nekünk barátaink és ne ellenségeink legyenek.”

A felszólalások után Nagy Lajos pártigazgató előterjesztette a határozati javaslatot:³⁴

„Eszerint a Biharvármegyei Független Kisgazda, Földműves és Kispolgári párt kimondja, hogy *minden más társadalmi osztály jogainak tiszteletben tartásával fog küzdeni saját jogaiért*. Elismeri, hogy Trianon következtében súlyos viszonyok szakadtak az országra, de követeli, hogy ezeknek terheit mindenki egyformán viselje. *Nem csatlakozik egyetlen párthoz sem, de kívánatosnak tartja, egy országos, ellenzéki kisgazdapárt megalakítását*. Egyetért azokkal a mozgalmakkal, melyek Mezőberényből indultak ki és a berényi pontokat teljes egészükben elfogadja. Végleges programot nem ad, mert az egész országot átfogó programot a többi vármegyei szervezetekkel együttesen kívánja kidolgozni.

Aggodalommal nézi a kormány politikáját s ez ellen harcolni is fog, nem mint ellenség, hanem mint becsületes ellenfél. Elismeri, hogy a gazdasági krízis világjelenség, azonban azt is tudja, hogy az általános jólét és megelégedés hiánya a kormány hibájának következménye. Az államháztartásban soha nem látott pazarlás folyik, egyesek soha nem látott jólétben élnek, míg a nagy tömegek nyomorognak.

Végezetül kimondja a párt, hogy kívánságairól csak feliratilag értesíti a kormányt, mert az a tapasztalata, hogy az eddig felterjesztett kisgazda pontokat válaszra sem érdemesítették.”

A pártalakítást különbözőképpen értékelték, de nagy hatása vitathatatlan az ország többi megyéjére és az országos mozgalomra. Külön figyelmet érdemel Bajcsy-Zsilinszky Endre *Amiről kevés szó esett Derecskén* című írása, melyben fontos szempontokra és hibalehetőségekre hívta fel a figyelmet.³⁵

Végül áttekintve a dokumentumokat és cikkeket összegzésként megállapítható:

³² Előőrs, 1930. július 5. 10.

³³ Előőrs, 1930. július 5. 11.

³⁴ Előőrs, 1930. július 5. 12.

³⁵ Előőrs, 1930. július 5. 1—3.

A Bihari Független Kisgazdapárt vezetésében létrejött folyamán a meghatározó a Nagy Lajos—Szabó Pál által képviselt, radikális követeléseket megfogalmazó, önerejére támaszkodó, paraszti vezetésű demokratikus parasztmozgalmat kívánó irányzat volt. E mellett folyamatosan érzékelhető, részben érthető szempontok alapján Csizmadia Lajos mérsékletre intő álláspontja.

A bihariak programjára nagy hatással voltak Bajcsy-Zsilinszky Endre nézetei, melyekből egyes elemeket — így az értelmiséggel való kapcsolatkeresés, a szűk osztályrendszeren túlnézó szervezkedés gondolatát — a szervezkedő parasztok szűk rétege is magáévá tett.³⁶

A Bihari Független Kisgazdapárt további útjának, célkitűzéseik megvalósulásának vizsgálata egy újabb tanulmány feladata.

³⁶ *Sebestyén Sándor*: i. m. 104—107. — *Vigh Károly*: Bajcsy-Zsilinszky Endre levelei Hajdú és Bihar megyei híveihez. = *Alföld*, 1986/6. 51.

Zoltán Zsupos

DOKUMENTE UND ARTIKEL ÜBER DIE BILDUNG
DER UNABHÄNGIGEN KLEINBAUERNPARTEI IN BIHAR

In den vergangenen Jahren sind mehrere Studien, Artikel und Denkschriften über die Unabhängige Kleinbauernpartei erschienen. Die nun vorliegende Studie will mit der Veröffentlichung bisher unbekannter Dokumente und der Heranziehung einiger Artikel aus der damaligen Presse neue Angaben zur glaubwürdigen Aufdeckung jener Ereignisse beisteuern.

In Folge der Weltwirtschaftskrise bekamen die Kleinbauernbewegungen in den 20er und 30er Jahren des 20. Jahrhunderts neuen Aufschwung. Es bildeten sich drei bedeutende Knotenpunkte in der Organisierung der die grösste politische Aktivität zeigenden Bauernschaft der Trans-Theissgegend heraus: in den ehemaligen Komitaten Békés, Bihar und Hajdú. Die Gruppierungen von Békés und Bihar waren um die Herausbildung einer selbständigen Oppositionspartei bemüht, die von der Hajdúság lehnte hingegen eine politische Orientierung ab.

Im Jahre 1929 begannen Lajos Nagy und Pál Szabó im Komitat Bihar, die Bauernschaft zu organisieren, und schon 1930 zeigten sich die ersten Ergebnisse. Sie hatten ihr Augenmerk auf die Bewegungen unter den Kleinbauern in anderen Teilen des Landes, standen in Verbindung mit dem Provisorischen Organisationskomitee der Unabhängigen Kleinbauernpartei und konnten so ihren Einfluss auf die Bewegungen im Land ausüben. Am 18. Mai 1930 konsolidierte sich das Organisationskomitee der Unabhängigen Kleinbauernpartei von Bihar, und die Vorbereitungen zur Aufstellung einer oppositionellen Bauernpartei nahmen ihren Anlauf.

Ihre Bestrebungen und Zielsetzungen wurden in den Blättern „Előrs“ (dt. etwa: Vorposten) und „Magyar Föld“ (dt. etwa: Ungarische Erde) bekanntgegeben, wobei betont wurde, dass sie auf der Grundlage einer völligen Opposition eine Partei schaffen wollen, an deren Spitze — im Komitat — Leute aus Bihar stehen sollen, um ihre Bestrebungen — wenn sie sich später einer Landespartei anschliessen — durchzusetzen. Sie setzten sich eine völlig auf sich selbst gestützte, demokratische Bauernbewegung zum Ziel, die in Zusammenarbeit mit einzelnen Teilen der Intelligenz die Interessen der Bauernschaft gegenüber der herrschenden Klasse und auch der Arbeiterbewegung vertritt und realisiert. Ein detailliertes Programm wurde nicht ausgearbeitet, denn dies sollte bei der Herausbildung der Landespartei verfasst werden. Dieser Bewegung stand Endre Bajcsy-Zsilinszky helfend zu Seite. Einige seiner Überlegungen wirkten sich auf ihre Ideologie aus, denn er rechnete in der Realisierung seiner weiteren Zielsetzungen voll auf diese Bewegung.

Am 29. Juni 1930 konsolidierte sich in Derecske auf Komitatebene in Ungarn als erste die Unabhängige Kleinbauernpartei von Bihar.

